

Кінець доби: Польща повертається до ЄС

Якуб Парусінський

На президентських виборах, які назвали водночас і "найнормальнішими", і найбільш складними в новітній польській історії, переміг Броніслав Коморовський. Однак через неочікувано гарні результати Ярослава Качинського, який здобув близько 47% голосів попри те, що опитування пророкували йому близько 30% (навіть з голосами, відданими йому зі співчуття у зв'язку зі смертю брата, Президента Леха Качинського), результати виборів вважають перемогою і кандидата, який здобув друге місце, і прагматичної проєвропейської Громадянської платформи, очолюваної Коморовським.

Ці вибори поклали край виснажливому співіснуванню коаліційного уряду, сформованого Громадянською платформою — Селянською партією на чолі з Дональдом Туском, і войовничим Президентом Лехом Качинським з конкуруючої партії "Закон і справедливість". Хоча роль Президента було трохи урізано Конституційним Судом, обрання нового президента має важливі наслідки для внутрішньої та зовнішньої політики Польщі. Остання, на жаль, імовірно, стане заручницею подій всередині країни та дедалі сильнішої уваги до питань Євросоюзу, що обмежить східну політику Польщі та Східне партнерство.

Незвичні вибори

Останні президентські вибори в Польщі зламали шаблон попередніх кампаній з кількох причин. Раніше на виборах було безліч особистих нападок, таких як сумнозвісна — і неправдива — заява, ніби дід Туска воював у Вермахті, фарсові моменти кампанії з посиланнями на поп-культуру і витівки Януша Палікота, записного клоу-

на Громадянської платформи. Залишається спірним питання, чи була теперішня цивілізованість зумовлена "дорослішанням" польської політичної еліти, а чи — що більш реалістично — тим, що кампанія почалася під час національної жалоби. У кожному разі ці вибори оприявнили суттєві зсуви в молодій політичній культурі Польщі.

Перший з них стосується стабілізації політичного спектру. Усупереч закону Дюверже¹, польські політичні структури попри пропорційну систему голосування дедалі більше консолідуються навколо ліберально-консервативної центристсько-правої Громадянської платформи та національно-патріотичної партії "Закон і справедливість". Решта політичного спектру раніше було представлено наразі майже зниклими маргінальними партіями, а також невмирущими Селянською партією та Лівим демократичним альянсом, чия популярність коливається між 5% і 15%². Можливо, навіть більшою запорукою майбутньої стабільності двох великих партій є їхня здатність омолоджувати свої передові лави (це одна з причин вражаючих результатів Качинського) та уникати суттєвих розколів у керівництві.

Судячи з усього, польська політична сцена почала характеризуватися такою рисою, як перехід від міжпартійної конкуренції на основі спря-

¹ Згідно з принципом, який приписують Морісу Дюверже, мажоритарні системи призводять до двопартійної системи, тимчасом як наслідком пропорційної репрезентації зазвичай є багатопартійна система.

² Прикметно, що кількість ефективних партій — кількість партій, які мають вплив на законотворчий процес, обчислена за методологією, запропонованою Taagera і Shugart (1989), — зменшилася з аж 10,85 1991 року до 2,8 2007 року (за кількістю мандатів).

мованого голосування³ до традиційнішої форми конкуренції, заснованої на моделі наближеності. Численні спроби пом'якшити образ раніше агресивного Качинського (зокрема звернення і до німецької влади, і до російського народу), а також намагання обох кандидатів виголошувати стримані політичні заяви дають привід припустити, що ця кампанія була зразком "битви за центристську позицію", описаної в епохальній теоремі медіанного виборця Дауна (1957). Успіх стратегії Качинського також свідчить про наявність параболи симпатій виборців (якщо брати в одновимірній площині), а не поляризованої версії, з якою частіше асоціюються польські політики. Інакше було б малоймовірно, щоб польський політик з найменшим рівнем довіри (згідно з опитуванням CBOS 2008 року⁴, 62% поляків висловили йому недовіру, а його підтримка рідко перевищувала 30%) здобув майже 47% голосів.

Ці тенденції ще можуть змінитися на протилежні під час майбутніх місцевих виборів, запланованих на цю осінь, і парламентських, які мають відбутися між 1 червня та кінцем листопада 2011 року — під час головування Польщі в ЄС. Після розминки у президентській кампанії Гжегож Наперальський і Вальдемар Павляк (очільники відповідно Лівої демократичної партії та Селянської партії) продовжують тури країною в рамках своїх кампаній на місцевих виборах. Невдовзі також почнуться кампанії кандидатів на парламентських виборах, що відбудуться наступного року. Утім, дата парламентських виборів ще може змінитися. Хоча в парламенті може не виявитися достатньо голосів на підтримку дострокових виборів, Громадянська платформа може розпусти-

ти його за допомогою президента Коморовського. Можливість проведення дострокових виборів цієї осені може бути виправдана з огляду на намагання уникнути чеського сценарію протягом головування в ЄС, а також небезпечного періоду зволікання. Це навіть може дати Громадянській платформі змогу сформувати перший однопартійний уряд у новітній польській історії з огляду на традиційні злети популярності владної партії, які спостерігаються щосені.

Однак цей зсув на політичній сцені, найімовірніше, переважатиме під час майбутніх парламентських виборів. Попри те, що люті політичні нападки, які відбувалися на виборах 2007 року (а саме — звинувачення, що певні кандидати "недостатньо польські" (читай — не досить антинімецькі та антиросійські), поза сумнівом, відновляться, хоча й не такою мірою, вони навряд чи призведуть до такого глибокого розколу. Навіть більше, президентські вибори принаймні частково спростовують тезу про суттєву поляризацію Польщі. Країна залишається розділеною за кількома ознаками, зокрема колишніми лініями розділення Польщі, віком, рівнем освіти, а також розколом між міським і сільським населенням. Очевидно, що люди з протилежних таборів мають несумісне розуміння Польщі, її економіки, політики та місця у світі. Проте важко уявити, щоб Качинський здобув таку потужну підтримку без існування сильного центру, який погоджується з однією зі сторін щодо певних питань, не хоче надто відчутного крену в будь-який бік і підтримує заходи для пом'якшення змін (такі як президент, який має право вето, з опозиційної фракції). Саме цей центр, імовірно, стане основною опорою влади для польських політиків протягом наступних років.

Реформи потрібні, але не надміру

Громадянська платформа опинилася в бажаній, але ризикованій ситуації, коли вона має майже повну владу. З Коморовським на посту президента та порівняно стабільним коаліційним урядом вона нарешті може втілювати всі довгоочікувані та давно обіцяні реформи, які раніше ве-

³ За визначенням Rabinowitz і MacDonald (1989). Концепція заснована на політиках, які визначають напрямок змін, займаючи радикальні позиції, а не ті політичні позиції, які вони мали намір зайняти. Згідно з цією моделлю, політики, які займають надто радикальну позицію, втрачають голоси виборців за те, що виходять за межі "зони прийнятної" (доля, яка спіткала багато дрібних польських партій). І навпаки, модель наближеності заснована на тому, що виборці голосують за партію, чия позиція найближча до їхньої власної.

⁴ Ranking nieufności: bracia Kaczynscy na czele. Завантажено 4 липня 2010 року на <http://wiadomosci.onet.pl/1885996,11,item.html>.

тував колишній президент (загалом 18 важливих законодавчих актів). Це пов'язано з двома різними небезпеками. По-перше, з огляду на парламентські вибори, призначені на осінь 2011 року, прем'єр-міністр Туск знає, що глибокі реформи, такі як збільшення пенсійного віку та реформування системи соціального захисту (не кажучи вже про охорону здоров'я, освіту та оборону), імовірно, призведуть до невдоволення чималої частини населення. Багато аналітиків вважають, що Громадянська платформа має 500 днів, щоб показати, на що вона здатна. Якщо вона й надалі зволікатиме, то відштовхне велику частину виборців, які прагнуть реформ. Тому, якщо партії не вдасться провести вибори вже цієї осені, їй доведеться балансувати між надмірними та найнеобхіднішими реформами.

Друга небезпека походить із самої Громадянської платформи. Оскільки її заклали вороги з "Закону та справедливості" перебувають в обороні, тепер у неї не буде спільного ворога, боротьба з яким їх об'єднала б. Партія визнає традиційний розкол на консервативну та ліберальну фракції. Оскільки Коморовський походить з консервативного крила й інші найвищі офіційні посади також перебувають у руках консерваторів, деякі ліберали непокояться через брак впливу на політичне формування. Утім, більш серйозним видається інший розподіл — між прихильниками Туска та Гжеґожа Щетини (голови партії з 2009 року, колишнього міністра внутрішніх справ і нового маршалка сейму). Перший табір — тісніше згуртований клан, що приваблює переважно молодших членів партії, які мають кращі зв'язки з пресою, особливо з Гданського осередку, таких як Агнешка Помаска (керівник інтернет-кампанії) та Славомір Новак (давній наблизений помічник Туска). На відміну від цієї групи прибічники Щетини слабше організовані та походять переважно зі столиці та Сілезії. Сам Щетина — один з прибічників "жорсткого курсу" партії, який з великою недовірою ставиться до партії "Закон і справедливість" і відомий своєю жорсткістю і до послідовників, і до опонентів. Проте він продемонстрував свою відданість партії та Тускові в багатьох випадках (жертвуючи і підприємницького інтересами, і по-

літичними посадами), і навряд чи залишить партію без причини.

Щодо власне довгоочікуваних реформ, усі насамперед сподіваються на зміну ролі та повноважень президента. Скасування право вето допоможе усунути імовірність патової ситуації, яка спостерігалася під час кращого періоду президентства Леха Качинського. Можливе також подальше урізання повноважень президента у сфері зовнішньої політики (де він залишається представником держави та верховним головнокомандувачем). Неточні формулювання, які частково вирішилися завдяки недавньому рішенню Конституційного Суду, раніше призводили до таких конфузів, як випадок, коли і Туск, і Качинський обидва прибували на зустрічі глав держав — членів ЄС.

Серед інших очікуваних реформ — пенсійна реформа та підвищення пенсійного віку, особливо для категорій роботи, які зараз підпадають під спеціальний режим і користуються пільгами, та реструктуризація системи соціального захисту. Чекають також на заходи для зменшення дефіциту бюджету, передусім на інституційне обмеження підвищення видатків — не більш як 1% понад розмір інфляції. Під час своєї кампанії Коморовський також зробив низку обіцянок, яких він тепер буде змушений дотримуватися. Хоча він чітко висловлювався проти цього, можливо, доведеться здійснити часткову приватизацію у сфері охорони здоров'я. Решту передвиборчих обіцянок у кращому разі також може бути виконано лише частково, зокрема контраверсійну компенсацію за запліднення в пробірці та підвищення пенсійного віку (хоча це й стосувалося тільки теперішніх працівників).

Нові постаті

Говорячи про призначення, майбутній президент оголосив про намір висувати на посади фахівців, а не політичних діячів, частково щоб не підігрівати протистояння між прибічниками Туска та Щетини. Станіслав Козей, один з найкращих військових експертів у Польщі (з видатними досягненнями і в науковій, і у військовій сфе-

рах) та переконаний прихильник вступу України до НАТО, замінить Александра Щигло (який загинув у трагедії під Смоленськом) на посаді керівника Національного бюро безпеки, яке забезпечує підтримку Національної ради безпеки й має вплив і на зовнішню, і на внутрішню політику. Щетина стане маршалком сейму (спікером парламенту — раніше цю посаду обіймав Коморовський). Яцек Міхаловський, теперішній директор Польсько-американського фонду свободи, має стати головою канцелярії (він очолював канцелярію прем'єр-міністра Єжи Бузека), яка забезпечує адміністративну підтримку президента. Такий набір "відданих співробітників" замість прихильників (яких у будь-якому разі дуже мало) демонструє ізоляцію, в якій, імовірно, опиниться майбутній президент). Єдиний потужний прибічник майбутнього президента — Яромір Соколовський, голова кабінету Коморовського, коли той був маршалком сейму, обраний заступником керівника його канцелярії.

Один з найбільших переможців і потенційно потужних гравців на польській політичній сцені — Гжегож Наперальський. Здобувши 13% у першому раунді та відмовившись підтримати будь-якого кандидата (хоча 69% його виборців все одно підтримали Коморовського), він може тримати ключ до майбутньої коаліції. Навіть більше, деякі аналітики прогнозують, що ліві захочуть здобути вигоду від її підтримки (висловленої не Наперальським, а іншими діячами). Його також вважають потенційним кандидатом на посаду прем'єр-міністра в коаліційному уряді. Утім, Громадянська платформа вже оголосила про намір боротися за молодий електорат (18–24 роки), який становить основну базу підтримки соціалістів. Можливо також, що багато хто з тих, хто голосував за Наперальського в першому турі, підтримував його радше з протесту проти гегемонії Громадянської платформи — "Закона та справедливості", а не тому, що схвалював його політику. Проте майбутня коаліція у складі "Закону та справедливості" та Лівого демократичного альянсу можлива. Таку домовленість, імовірно, просуватиме Марек Дубнецький, чоловік доньки Леха Качинського та колишній член Лівого де-

мократичного альянсу. Контакти між ним і Ярославом Качинським стали тіснішими, особливо після трагедії під Смоленськом, і дехто вважає його кандидатом у віце-прем'єр-міністри в майбутньому коаліційному уряді.

Відновлення головування в ЄС

Найбільшу можливість утвердити себе наступного року Польща має власне в ЄС. Продемонструвавши і економічну стабільність протягом фінансової кризи (особливо порівняно з центральноевропейськими сусідами), і політичну стабільність після "обезголовлення" суттєвої частини вищого керівництва країни, нині Польща готова до сумлінного виконання своїх обов'язків. Проте ефективність цих намірів може бути обмежено через дедалі меншу важливість президентства, яке зараз зводиться переважно до проведення зустрічей, а також через посилення націоналізму в Угорщині (яка мала бути партнером у пропозиціях Польщі).

З організацією та презентацією Польща має впоратися добре, зокрема завдяки яскравому та ергономічному сайту, створеному з цієї нагоди, і запланованому оновленню польського представництва в Брюсселі. Пьотр Качинський (який не перебуває в родинних зв'язках з братами Качинськими), аналітик Центру вивчення європейської політики, стверджує, що головування Польщі в ЄС буде вдалим або дуже вдалим. З огляду на явну поразку Іспанії та Чехії, а також прогнози щодо кволих результатів розколатої Бельгії та економічно ослабленої Угорщини, справді важко буде впоратися ще гірше за них.

Згідно із заявою Міністерства закордонних справ Польщі, найважливішим питанням, яке буде вирішувати Польсько-дансько-кіпрське президентство, буде бюджет ЄС на 2014–2020 роки. Друга важлива реформа, яка має бути здійснена упродовж президентства, — реформування Спільної сільськогосподарської політики. Це питання, імовірно, призведе до розколу в лавах уряду Громадянської платформи, оскільки важливий (з огляду на кількість зайнятих — близько 17% пра-

цівників) аграрний сектор є прямим отримувачем допомоги Спільної сільськогосподарської політики, тимчасом як ліберальне крило партії вважає всю програму економічним викривленням.

Просування Східного партнерства залишається найвищим пріоритетом для уряду Туска, особливо керівника його зовнішньої політики — Радослава Сікорського, який здобув освіту в Оксфорді (а отже є одним з небагатьох поляків в уряді, який вільно володіє англійською). На період президентства загалом заплановано 10 міністерських зустрічей, які охоплюватимуть все — від інфраструктури до освіти. Одна з основних загроз, про які попереджають експерти, — це намагання змусити Кетрін Ештон взятися за надто амбіційний проект. Наразі це видається неактуальним, оскільки Міністерство закордонних справ цілеспрямовано зосереджується на ключових питаннях і тактовно співпрацює з європейськими інституціями. Однак успіх держав Східного партнерства також залежить від зусиль, яких докладають країни-партнери, а всі вони останнім часом зупинилися у своєму демократичному розвитку або здали назад.

Зовнішня політика: поворот на захід

Під час дискусій, які передували президентській кампанії, чітко виявили основні зовнішньополітичні питання, які викликають інтерес Польщі: Афганістан, ЄС і відносини з Росією. Прикметно, що єдина згадка про Україну та Східне партнерство звучить так: "і надалі робити те, що ми робимо, незважаючи на поліпшення відносин з Росією". Єдиний виняток — Білорусь, щодо якої Качинський перегнув палицю, заявивши, що проблему (насамперед становище важливої польської меншості) потрібно обговорити з Росією. Коморовський заробив бали, сказавши, що це було б все одно, якби Німеччина та Росія обговорювали "польське питання". Утім, увага до природи співпраці в ЄС, американської системи протиракетної оборони та доля польської місії в Афганістані засвідчили про чіткий поворот на захід у сфері зовнішньої політики.

І Ярослав Качинський, і його покійний брат, а також багато хто з їхнього оточення належать до "прометеївської" політологічної школи. Теорія, розроблена національним героєм маршалом Йозефом Пілсудським, заснована на ослабленні імперіалістської російської держави (чи то царської, чи то радянської, а чи то сучасної моделі "керованої демократії") завдяки підтримці відокремлення незалежних етнічних держав від її території. Україна посідає особливе місце в цій візії, оскільки вважається, що, не втримавши Україну від втягнення в гравітаційне поле Росії, Польща припустилася однієї з найбільших історичних помилок і не завадила найбільшій загрозі своїй незалежності (саме тому Польща так поквапилася стати першою країною, яка визнала Українську державу після проголошення нею незалежності 1991 року). Пілсудський вважав союз між багатьма державами — наступниками Росії, можливо, у формі "федерації *intermarum*" (перегрупування держав між Балтійським, Чорним і Адріатичним морями) гарантією їхньої безпеки.

Саме ця школа спонукала покійного нині президента відвідувати зони воєнних конфліктів у Грузії, висловлювати цілковиту підтримку уряду Ющенка та постійно провокувати конфлікти у відносинах з Росією. Попри те, що його промахи в зовнішній політиці, його євроскептицизм і згубна поведінка дуже зашкодили відносинам Польщі з її сусідами (особливо Німеччиною), Лех Качинський здобув визнання в Грузії, президент якої став його близьким другом і де кілька вулиць було названо його іменем після його смерті. Його команда антиросійських політиків, до якої належали литовський і грузинський президенти Адамкус і Саакашвілі, спричинила чималий галас у східноєвропейському регіоні. Хоча теперішній польський уряд, швидше за все, буде набагато стриманішим, імовірно, що прагматичний підхід політиків з Громадянської платформи виявиться ефективнішим, аніж ескапади попереднього президента.

Однак видається малоімовірним, щоб чинний уряд, який більш орієнтований на Європу та підвищення якості життя поляків, а не на віднов-

лення Польщі як військової сили, заходився втілювати таку активну політику на сході. Хоча він загалом розуміє привабливість прозахідних політиків у регіоні й далекий від того, щоб бути проросійським, імовірно, він триматиметься осторонь політичної трясовини на сході, де не зможе заробити додаткові бали серед своїх виборців і лише увиразнить хиби попередньої політики. Єдиним можливим винятком можуть бути відносини з Росією, чиє польське населення вітатиме нормалізацію відносин між двома країнами; і ввічлива, проте незламна дипломатія, яку продемонстрували політики з Громадянської платформи, може дати гарні результати. Навіть більше, хоча антиросійські настрої переважають серед радикальніших прибічників Качинського, багато хто з молодших виборців Громадянської платформи та Лівого демократичного альянсу виступають за більш прагматичний підхід, а отже, уряду Громадянської платформи немає чого втрачати.

Однією з цікавих подій останнім часом стало часткове відновлення варшавської Спільноти демократій. Організацію було засновано 2000 року після міністерської конференції, яка відбулася у Варшаві. Її цілями є поширення демократичних цінностей, боротьба з бідністю та підтримка представників недержавного сектору. Зустріч з нагоди десятиріччя організації, яку відвідала Державний секретар Гіларі Клінтон, пообіцявши надати 2 млн дол. США для забезпечення громадських організацій юридичною та технічною допомогою, зібрала разом міністрів закордонних справ та інших найвищих посадовців з десятків країн.

Польсько-українські відносини – під загрозою

За нинішніх умов Україна має нагоду скористатися хиткою ситуацією в польському уряді. Уряд Громадянської платформи, який прагне продемонструвати, що підтримує і продовжує співпрацю зі східними сусідами Польщі, а не жертвує регіоном в обмін на кращі відносини з Росією, зацікавлений у будь-яких досягненнях у цьому напрямку – за умови, що вони не пов'язані з великим ризиком. У цьому зв'язку можна визначи-

ти три широкі категорії в польсько-українських відносинах: історичну, економічну та політичну.

Історичний вимір відносин містить низку територіальних конфліктів і вирішень складних питань у спільній історії двох країн. Серед останніх найсерйознішим є питання воєнних злочинів, вчинених партизанськими силами обох сторін, насамперед пов'язаних із сумнозвісними операцією "Вісла" та Волинською трагедією. Враховуючи байдужість Президента Януковича до дразливих для західних українців питань і його готовність іти на компроміси щодо таких важливих тем як Голодомор, трохи дивно, що він не скористався нагодою і не засудив різанину, спровоковану УПА, в обмін на угоди з Польщею (що наразі відповідає його загальній позиції ігнорування Польщі). Проте будь-яка позиція Януковича з цього питання видавалася б украй лицемірною з огляду на його думку про роль УПА загалом, а отже, її розцінили б лише як образу для західних українців.

Проблемою також є компенсація за власність, втрачену громадянами по обидва боки кордону. У цьому можуть бути особливо зацікавлені українці, враховуючи поворот у польській політиці протягом останніх кількох років і обіцянку чинного уряду видавати компенсації та здійснювати реприватизацію. Зокрема упродовж останніх років відбувалося повернення колишнім власникам нерухомого майна, конфіскованого комуністичною владою, насамперед будівлі Української спілки в Перемишлі на південному сході Польщі. Хоча щодо цього процесу залишається багато скарг, протягом останніх років лобі колишніх власників посилює тиск на уряд. Співпраця з українськими організаціями та урядом могла б суттєво пришвидшити цей процес.

Невеликі економічні проблеми у відносинах між Польщею та Україною також можна вирішити доволі легко. Велика частина підприємницького лобі, яке підтримує уряд Громадянської платформи, виступає за спрощення процедур отримання робочої візи для українських, білоруських і російських громадян. Навіть більше, це лобі успішно проштовхнуло спрощення процеду-

ри отримання короткотермінової робочої візи. Однак майбутній успіх цього питання, імовірно, залежатиме від зусиль Києва щодо усунення бюрократичної тяганини та адміністративних перешкод для польських інвесторів в Україні, насамперед проблем із судовими рішеннями, які не забезпечують виконання договірних зобов'язань компаніями, пов'язаними з українськими олігархами. Будь-якій серйозній економічній угоді, наприклад про зону поглибленої вільної торгівлі, передбачену документами Східного партнерства, повинна буде передувати загальна ініціатива ЄС.

Ширше політичне зближення між двома країнами наразі також неможливе. Хоча Східне партнерство залишається найбільшим пріоритетом на час польського головування в ЄС, ефективність дій залежить від внутрішньої ситуації в Польщі та загальної атмосфери в інституціях ЄС. Присутність таких постатей як Станіслав Козей у президентському оточенні навряд чи впливатиме на контакти між двома країнами, особливо після недавнього зобов'язання України залишатися поза блоками та угоди щодо Чорноморського флоту — обидва ці факти не дадуть їй змоги вступити в НАТО в близькому майбутньому. Навіть більше, якщо адміністрація Януковича чітко не продемонструє доброї волі — особливо щодо захисту свободи преси, — глибока співпраця з будь-яких питань окрім енергетики буде малоімовірною.

Висновки

Хоча Польща продемонструвала інституційну стабільність після трагедії під Смоленськом, економічну стабільність у розпал фінансової кризи та дедалі більшу послідовність у зовнішній політиці, подальший період обіцяє бути турбулентним. Водночас через політичний та економічний хаос, який охопив Європейський Союз, непевність щодо війни в Афганістані — особливо після відставки генерала МакКристала, та поворот у відносинах з Росією (і двосторонніх, і в рамках ЄС) уряд буде

e-mail: office@icps.kiev.ua
www.icps.com.ua

заклопотаний на зовнішньополітичному фронті. Поза сумнівом, це обмежить час та енергію, яку витратять на Східне партнерство. Попри це, чинний уряд перебуває у набагато кращому становищі, аніж раніше, і в ЄС, і всередині країни. Навіть більше — оскільки він повинен продемонструвати свою здатність досягти результатів, уряд прагнучиме діяти досить швидко, особливо якщо це призводитиме до символічних успіхів.

Україна може скористатися цим, щоб отримати вигоду в усіх сферах двосторонніх і багатосторонніх відносин. Проте це потребує публічних жестів, особливо з українського боку. Інакше навіть головування Польщі в ЄС навряд чи допоможе розвитку Східного партнерства, яке відтак може бути витіснено важливішими питаннями, як-от бюджет ЄС. Утім, представники недержавного сектору матимуть змогу скористатися нагодою, яка з'явилася завдяки Спільноті демократій, щоб знайти фінансування та технічну підтримку. Польща не відмовляється від своїх зобов'язань підтримувати демократичний та економічний розвиток своїх східних сусідів. Однак у найближчому майбутньому внутрішня ситуація стримуватиме ці зусилля.

Джерела:

Taagepera, R. and Shugart, M. (1989) *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems* (New Haven: Yale University Press).

Rabinowitz, G. and MacDonald, S. E. (1989) "A Directional Theory of Issue Voting." *American Political Science Review* 83 (1): 93-121.

Downs, A. (1957) *An Economic Theory of Democracy* (New York: Harper and Row).

Якуб Парусінський — аналітик програми "Угода про асоціацію між Україною та ЄС".

"Європейські акценти" — щомісячне видання МЦПД, яке запроваджує дискусію з важливих питань європейської інтеграції України та політики ЄС стосовно України. Публікацію виходить за підтримки Фонду аналітичних центрів Інституту відкритого суспільства (OSI).